

Aleksandra Spancerska  
Uniwersytet Łódzki

## Tam, gdzie przeszłość spotyka się z teraźniejszością – Göbekli Tepe jako element tureckiego dziedzictwa kulturowego

### Abstrakt

Kultura manifestująca się w języku, tradycji, wartościach i religii wyraża tożsamość grupy. Jest ponadto jednym z czynników eksplanacyjnych w obrębie nauki o stosunkach międzynarodowych, a także jednym z cennych zasobów *soft power*, stanowiącym istotny element oddziaływania na arenie międzynarodowej. Turcja jako dumna spadkobierczyni Imperium Osmańskiego jest przykładem państwa, które dysponuje zróżnicowaną ofertą kulturową, przyciągającą co roku miliony turystów z całego świata. Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: czy dziedzictwo kulturowe, którego jednym z elementów jest Göbekli Tepe (stanowisko archeologiczne w południowo-wschodniej części Turcji), może stanowić narzędzie oddziaływania Turcji na arenie międzynarodowej w zakresie *soft power* (ang. miękka siła)? Artykuł powstał w oparciu o analizę raportów dotyczących miękkiej siły oddziaływania, prawodawstwa międzynarodowego oraz artykułów prasowych pochodzących z polskich, angielskich, a także tureckojęzycznych serwisów informacyjnych.

**Słowa kluczowe:** Turcja, turecka polityka zagraniczna, dyplomacja publiczna, dziedzictwo kulturowe, *soft power*

### Abstract

Culture manifested in language, tradition, values and religion expresses the identity of the group. Furthermore, it is one of the explanatory factors in the area of international study and one of the resources of soft power, a significant component in the international area. As a proud successor of the Ottoman Empire, Turkey is an example of a country that offers cultural diversity and draws several million foreign visitors each year. This article aims to answer the question: Can the government use Göbekli Tepe (an archaeological site in south-eastern Anatolia) as an instrument of Turkish soft power in the international area? The study is based on several soft power reports, international law reports, academic articles, and news services in Polish, English, and Turkish language.

**Keywords:** Turkey, Turkish foreign policy, public diplomacy, cultural heritage, soft power

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego uchwalona przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (ang. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, UNESCO<sup>1</sup>) w Paryżu w 1972 roku<sup>2</sup> została ratyfikowana przez Turcję w roku 1983<sup>3</sup>. Na potrzeby niniejszej analizy przyjmuje się definicję dziedzictwa kulturalnego sformułowaną w powyższej umowie. Zgodnie z zapisem za „dziedzictwo kulturalne” uważane są zatem:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne mające wyjątkową wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego<sup>4</sup>.

Podczas obrad Międzyrządowego Komitetu Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, które odbyły się na przełomie czerwca i lipca 2018 roku zdecydowano o poszerzeniu listy obiektów, a wśród nich wyróżnione zostało Göbekli Tepe – stanowisko archeologiczne w południowo-wschodniej części Turcji<sup>5</sup>. W następstwie tej decyzji kraj ten może się poszczycić osiemnastoma obiektami wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO (ang. *World Heritage List*)<sup>6</sup>.

<sup>1</sup> G. Michałowska, *Stosunki międzypoleczne*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006, s. 218–220.

<sup>2</sup> UNESCO, *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*, s. 1, <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>3</sup> Republic of Turkey, Ministry of Culture and Tourism, *Turkey in world heritage*, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/27154,turkeyinworldheritage.pdf?0>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>4</sup> UNESCO, *Convention concerning the protection...*, s. 2.

<sup>5</sup> E. Ayaydin, *Göbeklitepe dünyaya UNESCO ile açıldı*, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/gobeklitepe-dunyaya-unesco-ile-acildi/1523868>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>6</sup> UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, *UNESCO Dünya Mirası Listesi*, <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi>, data odczytu 19 listopada 2020.

Turcja jest także sygnatariuszem rezolucji Organizacji Narodów Zjednoczonych *Przekształcamy nasz świat: Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju* z 2015 roku<sup>7</sup>. Dokument ten zawiera plan działania sformułowany w 17 punktach. Wśród poszczególnych celów, jedenasty brzmi następująco: „uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi”<sup>8</sup>, podpunkt czwarty odnosi się zaś do konieczności wzmocnienia wysiłków na „rzecz ochrony i zabezpieczenia światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”<sup>9</sup>. Turcja znajduje się w gronie 22 państw, które dokonują dobrowolnego przeglądu działań w ramach raportu VNR (ang. *Voluntary National Review*). W zapisach z działań przeprowadzonych w 2019 roku można znaleźć następujące stwierdzenie:

Turcja, zlokalizowana na obszarach, które niegdyś były zamieszkiwane przez starożytne wspólnoty, zwiększa wysiłki mające na celu ochronę zasobów dziedzictwa i biokulturowej różnorodności. (...) Ostatnim osiemnastym obiektem wpisanym na światową listę dziedzictwa UNESCO w 2018 roku jest stanowisko archeologiczne Göbekli Tepe, jedno z najważniejszych miejsc z punktu widzenia historii człowieka<sup>10</sup>.

Głównym przedmiotem rozważań w ramach niniejszego artykułu jest właśnie to stanowisko archeologiczne. Niemiecki badacz Klaus Schmidt w książce *Budowniczości pierwszych świątyń* tłumaczy czytelnikowi nazwę tego miejsca:

Tureckie słowo göbek oznacza „pępek” albo „brzuch”. Słowa göbekli tepe najlepiej przetłumaczyć jako „brzuchata góra”, co trafnie odda kształt kryjącego ruiny wzgórza, które jak ogromny brzuch wypiętrza się na skądinąd równym wapiennym płaskowyżu<sup>11</sup>.

Göbekli Tepe pochodzi sprzed około 11 000 lat p.n.e. i znajduje się na północny wschód od Şanlıurfa<sup>12</sup>, określanej w Turcji „mia-

<sup>7</sup> United Nations, *The Sustainable Development Agenda*, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>8</sup> Cele zrównoważonego rozwoju, *Cel 11: Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu*, <https://www.un.org.pl/cel11>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>9</sup> *Ibidem*.

<sup>10</sup> Turkey's sustainable development goals 2nd VNR 2019, *Strong Ground towards Common Goals*, s. 104, [https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23862Turkey\\_VNR\\_110719.pdf](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23862Turkey_VNR_110719.pdf), data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>11</sup> K. Schmidt, *Budowniczości pierwszych świątyń*, Warszawa 2010, s. 84.

<sup>12</sup> F. Yalav-Heckerroth, *The Carp Fish at This Holy Sight in Urfa Are Sacred, and Here's Why*, <https://theculturetrip.com/europe/turkey/articles/the-carp-fish-at-this-holy-sight-in-urfa-are-sacred-and-heres-why/>, data odczytu 19 listopada 2020.

stem proroków”<sup>13</sup>. Obiekt został odkryty w 1963 roku przez amerykańsko-turecki zespół archeologów, jednak dopiero w 1994 roku stał się przedmiotem szerszego zainteresowania, głównie za sprawą cytowanego wyżej archeologa Klausa Schmidta z niemieckiego Instytutu Archeologii<sup>14</sup>. O unikatowości obiektu, który został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, świadczy fakt, że według archeologów jest on uznawany za najstarsze sanktuarium neolityczne na Ziemi, które swym wiekiem przewyższa Stonehenge – najśłynniejszy prehistoryczny zabytek świata<sup>15</sup>.

Biorąc pod uwagę charakter niniejszych rozważań, warto podkreślić, że decyzja Międzyrządowego Komitetu Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego stała się także asumptem do ogłoszenia 2019 roku przez prezydenta Turcji „rokiem Göbekli Tepe”<sup>16</sup>, co wiązało się również z podjęciem wielu inicjatyw o charakterze promocyjno-marketingowym. Działania te wpisują się w dyplomację kulturalną<sup>17</sup>, stanowiąc element dyplomacji publicznej, która jest oficjalnym instrumentem polityki zagranicznej państwa<sup>18</sup>. Jest to także istotne, jeśli wziąć pod uwagę spostrzeżenie Radosława Zenderowskiego:

<sup>13</sup> B. Gündoğdu, *Peygamberler şehri Urfa'da tarihin izinde*, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yazarlar/banu-gundogdu/peygamberler-sehri-urfada-tarihin-izinde-41146722>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>14</sup> A. Curry, *Göbekli Tepe: The World's First Temple?*, <https://www.smithsonianmag.com/history/gobekli-tepe-the-worlds-first-temple-83613665/>, data odczytu 19 listopada 2020.

<sup>15</sup> *Stonehenge'den, piramitlerden daha eski... Göbeklitepe'nin sırrını Londra'da anlattı*, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-stonehengeden-piramitlerden-daha-eski-gobeklitepenin-sirrini-londrada-anlatti-40751355/3>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>16</sup> *Cumhurbaşkanı Erdoğan: "2019 Yılı Göbeklitepe Yılı Olarak İlan Ediyoruz"*, <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-erdogan-2019-yilini-gobeklitepe-yili-11573369-haber/>, data odczytu 11 maja 2021.

<sup>17</sup> J. Zajac, *Środki i metody polityki zagranicznej*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Toruń 2007, s. 91.

<sup>18</sup> Przez instrumenty polityki zagranicznej państwa, zgodnie z definicją zaproponowaną przez Romana Kuźniara, rozumiem „środki, metody, sposoby postępowania stosowane przez państwo dla osiągnięcia założonych celów”. Biorąc pod uwagę klasyfikację instrumentów polityki zagranicznej zaproponowaną przez wskazanego wyżej badacza należy wymienić: instrumenty polityczne, instrumenty gospodarcze, instrumenty wojskowe, instrumenty psychospołeczne oraz instrumenty normatywne. Dyplomację kulturalną, która stanowi część dyplomacji publicznej, możemy zaliczyć do instrumentów psychospołecznych, które: „polegają na wykorzystaniu takich atutów, jak kultura, nauka, informacja, atrakcyjność ideologii czy modelu społecznego w działalności promocyjnej, propagandowej, informacyjnej prowadzonej przez dane państwo wobec swego otoczenia”. R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006, s. 127–128.

Coraz częściej rządzący uświadamiają sobie, że kultura stanowi o prestiżu państwa, którym kierują, może się również stać doskonałym towarem eksportowym (...), zwiększającym powodzenie państwa w stosunkach międzynarodowych<sup>19</sup>.

Przyjmując powyższe stwierdzenie jako punkt wyjścia do dalszej analizy, można jednoznacznie stwierdzić, że kultura jako zasób miękkiej siły państwa współcześnie zyskuje na znaczeniu, o czym świadczą między innymi słowa wiceprzewodniczącego Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) – Numana Kurtulmuşa, pełniącego do lipca 2018 roku funkcję ministra kultury oraz turystyki:

Göbekli Tepe jest stanowiskiem archeologicznym, które posiada wartość marki i wielkie znaczenie dla promowania Turcji na świecie. Mam nadzieję, że dzięki Göbekli Tepe ludzie z całego świata dowiedzą się w przyszłości o Turcji, Şanlıurfi i Mezopotamii<sup>20</sup>.

W ramach niniejszego opracowania autorka postara się odpowiedzieć na następujące pytanie badawcze: czy tureckie dziedzictwo kulturowe, którego jednym z elementów jest Göbekli Tepe, może stanowić narzędzie oddziaływania Turcji na arenie międzynarodowej w zakresie *soft power*? Wybór tego państwa jako głównego przedmiotu analizy nie jest przypadkowy. Należy zauważyć, że Turcja znajduje się na 40. miejscu wśród 75 najbardziej rozpoznawalnych państw na świecie według raportu Future Brand Country Index z 2019 roku i odnotowała istotny wzrost, aż o 13 pozycji, w porównaniu z rankingiem sporządzonym w 2014 roku<sup>21</sup>. We wskazanym powyżej badaniu Turcja – obok Słowacji, Rumuni, Węgier i Peru – została zaliczona do grona pięciu państw wschodzących w kategorii dziedzictwo i kultura<sup>22</sup>, co wskazuje, że zasoby kulturowe mają wpływ na zwiększenie jej atrakcyjności wizerunkowej na arenie międzynarodowej.

<sup>19</sup> R. Zenderowski, *Uczestnicy i kreatorzy międzynarodowych stosunków kulturalnych*, [w:] *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, red. R. Zenderowski, K. Cebul, M. Krycki, Warszawa 2010, s. 151.

<sup>20</sup> 'Everything is natural in Göbeklitepe,' says minister, <https://www.hurriyetdailynews.com/everything-is-natural-in-gobeklitepe-says-minister-130337>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>21</sup> W tworzeniu rankingu brano pod uwagę następujące kategorie: system wartości, jakość życia, potencjał biznesowy, dziedzictwo i kultura, turystyka, produkty danego kraju. *FutureBrand Country Index 2019*, s. 8–19, <https://www.futurebrand.com/uploads/FCI/FutureBrand-Country-Index-2019.pdf>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>22</sup> *Ibidem*, s. 116–117.

### Wybrane płaszczyzny promowania stanowiska archeologicznego Göbekli Tepe

Analizując znaczenie dziedzictwa kulturowego w budowaniu miękkiej siły Turcji na arenie międzynarodowej, należy pamiętać o tym, że pojęcie *soft power* (miękką siłą<sup>23</sup>) zostało wprowadzone do kanonu stosunków międzynarodowych przez J.S. Nye'a, jednak, jak podkreśla Beata Ociepa: „miękką siłą nie jest nowym zjawiskiem w polityce międzynarodowej, istotne jest jednak to, że poświęca się jemu coraz więcej uwagi zarówno w praktyce, jak i w teorii stosunków międzynarodowych”<sup>24</sup>. W toku niniejszych rozważań należy także podkreślić, że to właśnie kultura<sup>25</sup>, obok wartości politycznych oraz polityki zagranicznej, została uznana przez J.S. Nye'a za jeden z zasobów *soft power* i jest jednym z czynników uwzględnianych w tworzeniu rankingu miękkiej siły państw<sup>26</sup>. Na znaczenie kultury w stosunkach międzynarodowych

<sup>23</sup> Pojęcie wprowadzone do kanonu stosunków międzynarodowych przez amerykańskiego badacza Josepha S. Nye'a i spopularyzowane w latach 90. XX wieku oznacza umiejętność oddziaływania na pozostałych uczestników systemu międzynarodowego za pomocą siły przyciągania, bez wykorzystania przymusu i przemocy. Jak słusznie zauważa Anna Wojciuk: „Popularny koncept Nye'a nie jest co prawda samodzielnym podejściem teoretycznym, ale raczej elementem neoliberalnej teorii stosunków międzynarodowych (...) jego twórca przypisuje kulturze poczesne miejsce w budowaniu miękkiej siły podmiotów stosunków międzynarodowych”. A. Wojciuk, *Kultura w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. I: *Zwrot kulturowy*, red. H. Schreiber, G. Michałowska, Warszawa 2013, s. 32.

<sup>24</sup> B. Ociepa, *Miękką siłą i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013, s. 15.

<sup>25</sup> J.S. Nye, *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, New York, 2004, s. 11.

<sup>26</sup> Przykładem jest, między innymi, ranking The New Persuaders, gdzie kultura została uwzględniona obok takich kategorii, jak innowacyjność, system rządów, dyplomacja i edukacja. W rankingu tym Turcja uplasowała się na przedostatnim, 25. miejscu. Jonathan McClory, Institute for government, *The New Persuaders: An international ranking of soft power*, London 2010, s. 3–5, [https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders\\_0.pdf](https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders_0.pdf), data odczytu 24 listopada 2020. W tym samym raporcie, sporządzonym w 2012 roku, Turcja znalazła się na 20. miejscu wśród 40 państw uwzględnionych w rankingu. Jonathan McClory, Institute for government, *The New Persuaders III A 2012 Global Ranking of Soft power*, London 2012, s. 11, [https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders%20III\\_0.pdf](https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders%20III_0.pdf), data odczytu 24 listopada 2020. Innym przykładem rankingu miękkiej siły państw jest The Soft Power 30 index z 2019 roku, stworzony przez amerykańskie Centrum Dyplomacji Publicznej (ang. *The USC Center on Public Diplomacy*). W rankingu wzięto pod uwagę takie kategorie, jak: przedsiębiorczość, kultura, system rządów, edukacja, zaangażowanie, środowisko cyfrowe. W klasyfikacji 30 państw Turcja uplasowała się na przedostatnim, 29. miejscu. Jonathan McClory, USC Center on Public Diplomacy, *The Soft Power 30, A Global Ranking of Soft Power 2019*, Portland 2019, s. 28–38,

zwraca uwagę także Justyna Nakonieczna, która w swoich rozważaniach zauważa, że kultura jest jednym z czynników budujących reputację państwa<sup>27</sup>.

W przypadku Turcji dziedzictwo kulturowe jest czynnikiem uważanym często przez decydentów politycznych, o czym świadczą ich liczne działania popularyzatorskie. Jednym z obszarów, w którym manifestuje się zaangażowanie państwa, jest inicjatywa archeologicznej szkoły letniej (tur. *Arkeoloji Yaz Okulu*) organizowanej przez Instytut Yunus Emre (tur. *Yunus Emre Enstitüsü*, YEE), odbywającej się pod patronatem tureckiego Ministerstwa Kultury i Turystyki. W wydarzeniu zorganizowanym w 2019 roku wzięli udział młodzi archeolodzy, historycy sztuki oraz humaniści z ponad 20 krajów<sup>28</sup>. Placówki Instytutu Yunus Emre, które można określić mianem ośrodków tureckiego życia kulturalnego za granicą, są aktywnie zaangażowane w komunikowanie i promowanie tureckich zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez organizowanie wystaw i seminariów poświęconych m.in. Göbekli Tepe. Tego rodzaju wydarzenia odbyły się między innymi w takich krajach, jak: Azerbejdżan<sup>29</sup>, Stany Zjednoczone<sup>30</sup> czy Polska (na Uniwersytecie Warszawskim)<sup>31</sup>.

Ochrona i promowanie dziedzictwa kulturowego w Turcji to także aktywna współpraca z Unią Europejską. Podczas oficjalnej ceremonii otwarcia stanowiska archeologicznego, które jest przedmiotem rozważań w ramach niniejszego artykułu, uczestniczył unijny ambasador w Turcji, Christian Berger. Dyplomata zauważył, że:

[power30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf](https://power30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf), data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>27</sup> J. Nakonieczna, *Kultura w tworzeniu reputacji państwa*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych...*, s. 151.

<sup>28</sup> T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, *Yunus Emre Enstitüsü 'nün Dünyanın dört bir yanından ağırladığı Arkeoloji Tutkunları GÖBEKLİTEPE'de!*, <http://www.gap.gov.tr/yunus-emre-enstitusu-nun-dunyanin-do-rt-bir-yanindan-agirladigi-arkeoloji-tutkunlari-gobeklitepe-de-haberi-304.html>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>29</sup> *Azerbaycan'ın Gence kentinde Göbeklitepe sergisi açıldı*, <https://www.haberler.com/azerbaycan-in-gence-kentinde-gobeklitepe-sergisi-12718458-haberi/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>30</sup> *Washington, Houston ve Chicago'da Göbeklitepe seminerleri*, <https://forumusa.com/kultur-sanat-ve-turizm/washington-houston-ve-chicagoda-gobeklitepe-seminerleri/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>31</sup> Yunus Emre Enstitüsü, *Wystawa „Göbeklitepe” na Uniwersytecie Warszawskim*, <https://varsova.yee.org.tr/pl/news/wystawa-gobeklitepe-na-uniwersytecie-warszawskim>, data odczytu 24 listopada 2020.



Wraz z odnowieniem i działaniami mającymi na celu zachowanie cennych dóbr dziedzictwa kulturowego, chcemy odkryć pełen potencjał różnych regionów i podkreślić ich unikatowość jak w przypadku stanowiska archeologicznego Göbekli Tepe czy historycznych ulic Mardinu. Wnoszenie wkładu w zachowanie globalnego dziedzictwa kulturowego, jak w przypadku Göbekli Tepe, jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej<sup>32</sup>.

Działania podejmowane w ramach ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego wpływają także na zacieśnienie współpracy z krajowymi i międzynarodowymi instytucjami pozarządowymi, a także z ośrodkami badawczymi<sup>33</sup>. Organizacja Türkiye Ortak Nesiller Entegrasyonu (ang. *Turkey ONE*) współpracuje z tureckim oddziałem sieci Europa Nostra<sup>34</sup>, między innymi w zakresie promowania Göbekli Tepe<sup>35</sup>. Innym przykładem jest Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ang. *International Council on Monuments and Sites*, ICOMOS), która rozpoczęła działalność w Turcji w 1974 roku<sup>36</sup> i odpowiada między innymi za koordynację prac badawczych, a także współpracę z organem doradczym Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, jakim jest Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ang. *The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*, ICCROM)<sup>37</sup>. Kolejnym przykładem

<sup>32</sup> Delegation of the European Union to Turkey, *Göbeklitepe: EU contributes to the Revitalization of History*, <https://www.avrupa.info.tr/en/pr/gobeklitepe-eu-contributes-revitalization-history-9317>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>33</sup> *The Göbekli Tepe Archaeological Research Project's Weblog*, <https://www.dainst.blog/the-tepe-telegrams/home/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>34</sup> Europa Nostra – organizacja powstała w 1963 roku w Paryżu, zrzeszająca stowarzyszenia z 40 państw, działające na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Europy. Europa Nostra, *Organisation*, <https://www.europanostra.org/organisation/>, data odczytu 24 listopada 2020. W Turcji organizacji Europa Nostra przewodniczy Burçin Altınsay Özgüner. Turkey Country Representation, *Europa Nostra Turkey*, <https://www.europanostra.org/membership/turkey/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>35</sup> *Turkey: Europa Nostra supports the Göbekli Tepe campaign led by the ONE Association*, <https://www.europanostra.org/turkey-europa-nostra-supports-gobekli-tepe-campaign-led-one-association/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>36</sup> Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ang. *International Council on Monuments and Sites*, ICOMOS) jest zaangażowana w 28 międzynarodowych komitetów badawczych. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, *ICOMOS*, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>37</sup> International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, *What is ICCROM*, <https://www.iccrom.org/about/overview/what-iccrom>, data odczytu 24 listopada 2020.



organizacji pozarządowej zaangażowanej w działania mające na celu budowanie szerokiej społecznej świadomości na temat dziedzictwa kulturowego jest Fundacja na rzecz Ochrony i Promocji Środowiska i Dziedzictwa Kulturowego (tur. *Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı*, ÇEKÜL), utworzona w Turcji w 1990 roku przez przedstawicieli środowiska naukowego. Jednym z jej celów jest zwiększenie świadomości społecznej związanej z takimi zagadnieniami, jak zrównoważony rozwój i ochrona dziedzictwa na terenie całego kraju<sup>38</sup>. Na arenie międzynarodowej działania promocyjne mające na celu popularyzowanie wiedzy na temat Göbekli Tepe odbywają się ponadto w ramach projektu *Rewitalizacja historii w Şanlıurfa* (ang. *Revitalization of History in Şanlıurfa*<sup>39</sup>), zainicjowanego przez organizację Weglobal<sup>40</sup>, której w Turcji przewodniczy Levent Erkan<sup>41</sup>.

Kolejną płaszczyzną, za pośrednictwem której promowane jest stanowisko Göbekli Tepe, są filmy dokumentalne<sup>42</sup>, produkcje telewizyjne i spektakle operowe<sup>43</sup>. W 2019 roku najpopularniejszym serialem na tureckiej platformie Netflixu był serial *Atiye* (ang. *The Gift*)<sup>44</sup>.

Ustanowienie 2019 roku przez Recepta Tayyipa Erdoğan'a rokiem Göbekli Tepe, zostało przyjęte z dużym zadowoleniem przez przed-

<sup>38</sup> Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, *We Exist through Nature and Culture*, <https://www.cekulvakfi.org.tr/we-exist-through-nature-and-culture>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>39</sup> Delegation of the European Union to Turkey, *Revitalization of History in Şanlıurfa*, <https://www.avrupa.info.tr/en/revitalization-history-sanliurfa-6869>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>40</sup> Organizacja Weglobal w Turcji współpracuje z tureckim Ministerstwem Przemysłu i Technologii (ang. *The Ministry of Industry and Technology*), a także z regionalną agencją rozwoju Karacadağ (ang. *Karacadağ Development Agency*). „Best Project of the Year”: *Revitalisation of History in Şanlıurfa*, <https://weglobal.org/best-project-of-the-year-revitalisation-of-history-in-sanliurfa/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>41</sup> Levent Erkan: *Chairman of Weglobal*, <https://www.leventerkan.com/levent-erkan-chairman-of-weglobal/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>42</sup> *Thanks to the Agency, State Radio and Television Agency Will Promote Göbeklitepe*, <https://english.karacadağ.gov.tr/newsdetail/853/thanks-to-the-agency-state-radio-and-television-agency-will-promote-gobeklitepe/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>43</sup> W lutym 2020 roku turecka Opera Narodowa przygotowała spektakl zainspirowany dziedzictwem Göbekli Tepe. Y. Kalyoncuoglu, *Gobeklitepe-themed opera to be performed in Ankara*, <https://www.aa.com.tr/en/culture/gobeklitepe-themed-opera-to-be-performed-in-ankara/1732003>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>44</sup> Motywem przewodnim ośmioodcinkowego serialu jest historia malarki, która po dokonaniu tajemniczego odkrycia w Göbekli Tepe decyduje się odmienić swoje życie. B. Ürgir, *Netflix Türkiye 2019'un En Popüler Yapımlarını Açıkladı*, <https://listelist.com/2019-netflix-en-populer/>, data odczytu 24 listopada 2020.

stawicieli branży turystycznej i hotelarskiej na wschodzie Turcji<sup>45</sup>. Abdulkadir Emin Önen, ambasador Turcji w Pekinie, z entuzjazmem stwierdził, że wpisanie Göbekli Tepe na listę światowego dziedzictwa zwiększyło zainteresowanie turystów<sup>46</sup>, co znalazło odzwierciedlenie w danych statystycznych. W porównaniu z 2018, w 2019 roku do Turcji przybyło o 60% więcej turystów z Chin<sup>47</sup>. Jeśli wziąć pod uwagę dane liczbowe przedstawione przez Światową Organizację Turystyki (ang. *United Nations World Tourism Organization*, UNWTO), tureccy politycy mogą mieć powody do zadowolenia. W 2019 roku kraj odwiedziły 52 miliony zagranicznych turystów, tym samym Turcja uplasowała się na szóstym miejscu wśród dziesięciu najchętniej odwiedzanych krajów na świecie<sup>48</sup>. Podczas gdy pandemia koronawirusa zrewidowała plany oraz przyzwyczajenia podróżnych na całym świecie, tureckie Ministerstwo Kultury i Turystyki wyszło naprzeciw oczekiwaniom turystów i zdecydowało o udostępnianiu dziedzictwa za pośrednictwem technologii cyfrowej<sup>49</sup>.

## Podsumowanie

Podsumowując niniejsze rozważania, należy zauważyć, że w działaniach na płaszczyźnie dyplomacji kulturalnej tureccy politycy nie pozostają bierni, o czym świadczy ogłoszenie przez prezydenta Turcji roku 2019 „rokiem Göbekli Tepe”, a także związane z tym działania o charakterze promocyjno-marketingowym. Politycy coraz częściej zdają sobie sprawę, że dziedzictwo kulturowe może być bardzo pomocnym na-

<sup>45</sup> H. Fidan, *Turizm sektöründe “Göbeklitepe” heyecanı*, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/turizm-sektorunde-gobeklitepe-heyecani/1357207>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>46</sup> W pierwszych siedmiu miesiącach 2019 roku Göbekli Tepe odwiedziły ponad dwa miliony turystów. *Göbeklitepe’ye rekor ziyaretçi sayısı! Açıklandı*, <https://www.sanliurfaolay.com/guncel/gobeklitepeye-rekor-ziyaretci-sayisi-aciklandi/35783>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>47</sup> *Chinese flock to Göbeklitepe*, <https://www.hurriyetdailynews.com/chinese-flock-to-gobeklitepe-145787>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>48</sup> *Turkey named world’s 6th most favorite tourism destination in 2019*, <https://www.dailysabah.com/business/2020/02/11/turkey-named-worlds-6th-most-favorite-tourism-destination-in-2019>, data odczytu 24 listopada 2020. Dla porównania, w 2018 roku Turcję odwiedziło ponad 39 milionów turystów. *Number of foreign visitors arriving in Turkey from 2000 to 2018*, <https://www.statista.com/statistics/707699/foreign-tourist-arrivals-in-turkey/>, data odczytu 24 listopada 2020.

<sup>49</sup> *Göbekli Tepe most popular virtual museum tour in Turkey amid COVID-19 isolation*, <https://www.duvarenglish.com/culture/2020/04/19/gobekli-tepe-most-popular-virtual-museum-tour-in-turkey-amid-covid-19-isolation/>, data odczytu 24 listopada 2020.

rzędziem w procesie budowania dialogu międzykulturowego. Świadczą o tym wyżej opisane działania inicjowane między innymi przez Instytut Yunus Emre i odbywające się pod patronatem tureckiego Ministerstwa Kultury i Turystyki. Ponadto należy zauważyć, że promocja tego dziedzictwa wpływa na większą liczbę wizyt zagranicznych turystów, co jednocześnie przyczynia się do rozwoju gospodarczego regionu. Może stać się również cennym zasobem dla zrównoważonego rozwoju, o czym przekonani są członkowie tureckiej Fundacji na rzecz Ochrony i Promocji Środowiska i Dziedzictwa Kulturowego.

Odpowiadając na pytanie sformułowane na początku artykułu, należy stwierdzić, że tureckie dziedzictwo kulturowe, którego częścią jest Göbekli Tepe, służy decydentom politycznym za narzędzie, dzięki któremu mogą podkreślać atrakcyjność Turcji na arenie międzynarodowej. Jest to skuteczny sposób na zwiększenie rozpoznawalności państwa, co w toku niniejszej analizy potwierdza ranking Future Brand Country Index 2019<sup>50</sup>, w którym Turcja zajęła 40. miejsce wśród 75 państw uwzględnionych w badaniu. Jednakże w świetle raportu The Soft Power 30 index z 2019 roku stworzonego przez amerykańskie Centrum Dyplomacji Publicznej (ang. *The USC Center on Public Diplomacy*, CPD), w którym Turcja uplasowała się na 29. miejscu wśród 30 uwzględnionych w rankingu państw<sup>51</sup>, trudno obronić tezę, iż dziedzictwo kulturowe miałoby w znaczący sposób przyczynić się do wzmocnienia oddziaływania tureckiego *soft power* na arenie międzynarodowej.

<sup>50</sup> *Future Brand Country Index 2019...*, s. 19.

<sup>51</sup> Jonathan McClory, USC Center on Public Diplomacy, *The Soft Power 30...*, s. 38.